

ย ภูเก็ตยุครัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ ๒ : ประสิทธิ ชินการณ

ย (จดล.2321)

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบรมโอรสาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลซึ่งได้สำเร็จราชการในตำแหน่งพระมหาอุปราชอยู่แล้ว ก็ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติในกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ ๒ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ในวันถัดมา

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้เริ่มขึ้น ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมะเส็งเอกศก จุลศักราช ๑๑๕๑ (พ.ศ.๒๓๕๒) ติดตามด้วยกิจการต่าง ๆ อันเนื่องต่อพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นต้นว่า พระราชพิธีอุปราชาภิเษก, การแต่งตั้งพระสมณศักดิ์ทางพระพุทธศาสนา, การสถาปนาพระเกียรติยศเจ้านายในพระราชวงศ์, การแต่งตั้งขุนนางชั้นผู้ใหญ่, ทั้งหลายเหล่านี้กว่าจะเสร็จสิ้นลงก็ถึงเดือน ๑๑ ปีเดียวกัน

ฝ่ายพระเจ้าประดุงแห่งพม่า ได้เตรียมกองทัพเพื่อจะยกมาทำสงครามกับไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๓๕๑ แต่ต้องเลิกล้มความตั้งใจเนื่องจากการเกณฑ์ผู้คนเข้ากองทัพเป็นไปด้วยความขัดข้องระส่ำระสาย ไม่อาจจะรวบรวมกำลังทัพให้ครบถ้วนตามความประสงค์ได้ จึงให้ยับยั้งการเคลื่อนกองทัพมายังเมืองไทยไว้ก่อน แต่จะตั้งวันแม่ทัพผู้เตรียมทัพและเสบียงอาหารไว้ได้จำนวนหนึ่งแล้ว ขอนำทัพมาตีเมืองชุมพร, เมืองตะกั่วป่า, เมืองตะกั่วทุ่ง และเกาะกลาง กวาดต้อนครอบครัวชาวทรัพย์สิ้นมาใช้คืนทุนรอนที่ได้ลงไป พระเจ้าประดุงก็ทรงอนุญาต อะเต็งวันจึงยกกองทัพลงมาตั้งอยู่ที่เมืองทวาย เกาะกลางให้ต่อเรือรบใหญ่น้อยเป็นอันมาก

ย

ครั้น ถึงเดือน ๑๑ ปีมะเส็ง เอกศก พ.ศ.๒๓๕๒ อะเต็งวันจึงให้แยกของเป็นนายทัพคุมพล ๔,๐๐๐ คน ลงเรือรบมาตีเกาะกลาง (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ๙ ฉบับหอสมุด พิมพ์ที่คลังวิทยา, พ.ศ. ๒๕๐๕ หน้า ๓๙๗)

คำให้การของเซलयพม่าที่ไทยจับได้ในศึกครั้งนั้น ชื่อ งะชาตะนะอง หรือ เจยะดูเรียงกะยอ ให้ปากคำว่า

โอ ณ วันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีมะเส็งเอกศก (ศักราช ๑๑๗๑ พ.ศ. ๒๓๕๒) อะเต็งวันเกณฑ์ให้เจ้าเมืองทวายเป็นแม่ทัพ อ้ายเจยะดูเรียงกะยอ เป็นปีกขวา สิงคะดูเรียงเจ้าเมืองมะริดเป็นปีกซ้าย คุมกองทัพ อะเต็งวัน ๖,๐๐๐ คน เจ้าเมืองทวาย ๓,๐๐๐ คน เจ้าเมืองมะริด ๑,๐๐๐ คน รวม ๑๐,๐๐๐ คน ปืนหลัก ๒๐๐ ปืนคาบศิลา ๓,๕๐๐ ปืนหน้าเรือกระสุน ๓ นิ้ว ๒๐ ให้พลยาวองทวาย กับขมยตเลทวายเป็นยกบัตรทัพ ดินดำเสมอบอก ๓๐๐ นัด เข้ากัน ๓,๗๒๐ บอก ข้าราชการคนละ ๓ สัด เรือ ๒๓๐ ลำ ไหยกไปตีเมืองกลาง กองทัพยกลงไปพร้อมมูลกันอยู่ เรือหาหลบหนีหายแลเรือแตกไม่ ครั้นไปถึงเมืองตะกั่วป่า อ้ายเจยะดูเรียงกะยอ เป็นปีกขวาคุมคน ๓ ทัพยกเข้าตีเมืองตะกั่วป่า ชาวเมืองหาสู้รบไม่ แยกหนีไป ได้ปืนหลัก กระสุน ๓ นิ้ว ๑๓ กระสุน ๔ นิ้ว ๒ ปืนคาบศิลา ๙ รวม ๒๔ กระบอก ขาวเปลือกประมาณ ๒ พันสัด ขนใส่เรือ จับได้หญิงแก่ ๒ คนครั้งรุ่งขึ้น สิงคะดูเรียงปีกซ้าย คน ๕ พัน เข้าตีบ้านนาเตย ๆ หาสู้รบไม่ หนีไป ได้ปืนหลัก กระสุน ๓ นิ้ว ๒๐ กระสุน ๔ นิ้ว ๕ ปืนคาบศิลา ๑๓ รวม ๓๘ บอก ขาวเปลือกประมาณ ๓,๐๐๐ สัด จึงบอกหนังสือไปถึง งะอู แม่ทัพ ๆ ยกมาตั้งอยู่หน้าเตย คน ๓ พัน อ้ายเจยะดูเรียงกะยอ คน ๓,๐๐๐ ยกไปทางเรือกองหนึ่ง เกณฑ์ให้อ้ายสิงคะดูเรียง คน ๓,๐๐๐ ยกไปทางบกกองหนึ่ง ให้อยู่รักษาเรือ ๑,๐๐๐ คนกำหนดกองทัพพบเรือพบกัน ณ ปากพระ แลวกองอ้ายเจยะดูเรียงกะยอ ยกข้ามไปถึงบ้านสาคุ พบกองตระเวนไทยได้รบสู้กันครู่หนึ่งไทยถอยไป ตามไปถึงบ้านตะเคียน ไทยถอยไปเข้าค่ายเมืองกลาง กองทัพพม่าตั้งอยู่บ้านตะเคียน ๗ วัน สิงคะดูเรียงให้กองทัพหนุนมาอีก พันหนึ่ง จึงเข้าไปตั้งค่ายล้อมเมืองกลาง ๑๕ ค่ายได้สามด้าน ๆ ได้ตั้งอยู่ยังไม่รบ

เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็งเอกศก ศักราช ๑๑๗๑ (พ.ศ. ๒๓๕๒) เหลากลางคืนเข้าตีค่ายเมืองกลาง ไพร่ถูกปืนใหญ่ตายประมาณ ๕๐๐ เศษ ป่วยเจ็บเป็นอันมาก ถอยเข้าค่ายมีหนังสือแม่ทัพพม่าให้ปลัดซ้ายเจ้าอ้ายเจยะดูเรียงกะยอลงไปทำเรือ อ้ายเจยะดูเรียงกะยอรับอาสาว่าจะตีเอาเมืองกลางให้จงได้ แม่ทัพทอดปล่อยกลับมา แล้วมีหนังสือปลัดซ้ายมาวางระอูแม่ทัพป่วยตายแล้ว ให้เลิกทัพถอยกลับมาตั้งอยู่ ณ ปากจัน ประมาณเดือนเศษ อะเต็งวันให้งะชานเป็นแม่ทัพลงมาให้ฆ่าอ้ายเจยะดูเรียงกะยอปลัดขวา อ้ายสิงคะดูเรียงปลัดซ้าย เสีย ให้ตั้งแยกตั้งกันเป็นปลัดขวา แยกจะจ่อเป็นปลัดซ้าย นายทัพนายกองทั้งปวงพร้อมกันปรึกษาว่า จะขอรับประกันตัวไว้ให้เป็นกองหน้าไปตีเอาเมืองกลางให้จงได้ ถ้ามิได้จึงให้ฆ่าเสีย งะชานแม่ทัพจึงด่าไม่ให้ฆ่า ไหยกไปตีเมืองกลาง อะเต็งวันมีหนังสือลงมาถึงงะชานแม่ทัพว่าให้ดูเรียงฆาละกะยอคุมคน ๘ พัน ยกเข้าไปเมืองชุมพรแล้ว กองทัพพม่าป่วยเจ็บล้มตายหนีหายเสียเป็นอันมาก คงได้คนไปล้อมเมืองกลาง ๖ พัน ตั้งล้อมอยู่ ๒๐ วัน ดูเรียงฆาละกะยอยกกองทัพมาอีก ๕ พันเข้าตีเมืองกลางพร้อมกัน เมืองกลางแตก ได้ปืนใหญ่กระสุน ๓-๔ นิ้ว ๘๔ กระบอก ปืนหลัก ๒๑ ปืนคาบศิลา ๕๐ รวม ๑๕๕ กระบอก ครอบครว ๓๐๐ เศษ ตีบุก ๓ พันปีก ส่งปืนใหญ่น้อยครอบครวไป ณ เมืองทวาย อะเต็งวันให้อ้ายโมและอ้ายยักกุลงมาฟังราชการ ณ เมืองกลาง บอกว่าอะเต็งวันมีหนังสือส่งตัวเจ้าเมืองกลางขึ้นไปเมืองอังวะ ว่าให้ดูเรียงฆาละกะยอ คุมคน ๑๒,๐๐๐ ไปตีเมืองกลางแตกแล้วได้ปืนใหญ่ปืนน้อยและครอบครวส่งมาเมืองทวาย ให้กองทัพตั้งรักษาเมืองกลางอยู่ เจ้าอังวะให้ตั้งอะเต็งวันเป็นมหาเสนา และดูเรียงฆาละกะยอเป็น... จารึกชื่อใส่แผ่นทองมาให้อะเต็งวัน พระราชทานกลอง... ๗ ใบมาให้ด้วย และงะชานแม่ทัพ ให้งะพูชาวมะริดเป็นอัครราชทูตที่เมียดักษมานา คุมคน ๓๐ คน ถือนหนังสือไปเมืองไทรลำนหนึ่ง เคมันฝรั่งย่างกุ้งคุมไพร่ลูกเรือ ๒๕ คน เอาตีบุก ๓ พันปีกบรรทุกสลุปลำหนึ่งไปแลกดินดำ ณ เกาะหมาก ในหนังสือไปเมืองนั้นว่า แด่ก่อนเมืองไทรขึ้นแก่เมืองพม่า บัดนี้ตีเมืองกลางได้แล้ว เกาะรังนกทั้งปวงจะยกให้สิ้น

ให้พระยาไทรจัดแจงดอกไม้เงินดอกไม้ทองไปถวายตามอย่างธรรมเนียม ะพยุและเคมันฝรั่งก็ลงเรือไปประมาณ ๑๕ วัน เคมันฝรั่งนายสลุกกลับมาถึงเมืองกลาง บอกระชานแม่ทัพว่า แลกดินค้าหาได้ไม่ ได้แต่ผ้าอัตหัด ๓ ม้วน ผ้ากำมะหยี่แดง ๒ ม้วน กำมะหยี่เขียวม้วนหนึ่ง ผ้าแพรเขียว ๓ ม้วน สักหลาดแดง ๓ พับ สักหลาดเขียว ๒ พับ รวมเป็น ๕ พับ ผ้าขาวบาง ๒ พับ ยาสูบ ๒๐๐ ซึ่ง ปลาแห้งหาง ๓๐๐ ซึ่ง มาส่งให้ระชานแม่ทัพแล้ว เคมันฝรั่งหนีไป กองทัพพะชานซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองกลางนั้นแตกไปถึงเมืองปากจั่น อะเติงวันไหลลงมาจับเอาตัวระชานแม่ทัพ และแยกผู้คนปลัดทัพขึ้นไปเมืองทวาย ไปได้ ๒ วัน เรือซึ่งไปเมืองไทรกลับมาพบกองทัพ ณ ปากจั่น พระยาไทรมีหนังสือตอบให้ขุนนางแขกมาด้วยคนหนึ่ง มีผ้าขาว ๓ พับ เทียนใหญ่ ๕๐ เล่ม แพรแดง ๒ ม้วน แพรเขียว ๓ ม้วน ได้หีบมาใบหนึ่ง เป็นของฝากมาให้อะเติงวัน ในหนังสือพระยาไทรนั้นว่า กองทัพไทยก็ออกไปเผ่าอยู่ ๓ พัน ครั้นจะเข้าโจมตีก็เห็นยังขัดอยู่ ขอกองทัพพม่าสัก ๖ พัน ยกออกไปตีเมืองไทรจึงจะเข้าได้โดยสะดวก --- (คำให้การของเซลยพม่า ๔ ถ่ายสำเนาไมโครฟิล์มเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุในหอสมุดแห่งชาติ พิมพ์เผยแพร่โดยอำเภอกลาง พ.ศ. ๒๕๔๐)

คำให้การของเซลยพม่าที่ชื่อ ะษาคะตะระนอง หรือเจยะคุเรียงกะยอ ซึ่งถูกทหารไทยจับได้ภายหลังที่เมืองกลางแตก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ ผู้นี้ ยังมีข้อความอีกมาก แต่ตัดตอนมาเพียงบางส่วน เพื่ออ้างอิงว่าเมืองกลาง ในปี พ.ศ. ๒๓๕๒ นั้น กำลังรุ่งเรือง พม่าจึงมุ่งหมายมาตีเพื่อปล้นสะดมเอาทรัพย์สิน โดยระดมพลจำนวนมากถึง ๑๒,๐๐๐ คน เมืองกลางครั้งนั้นทำการป้องกันเมืองอย่างเข้มแข็ง มีปืนใหญ่กระสุน ๓-๔ นิ้ว รวม ๑๐๐ กระบอก พม่ากวาดเอาไปได้ถึง ๔๔ กระบอก ปืนหลัก ๒๑ กระบอก ปืนคาบศิลา อีกจำนวนหนึ่ง พระยาเพชรศรีศรีพิไชยสงคราม เจ้าเมืองกลางคงมุ่งหมายจะรักษาเมืองโดยใช้ปืนใหญ่เป็นกำลังสำคัญในการยิงแบบ โ ปูพรมโ ซึ่งเคยประสบชัยชนะมาในการทำสงครามเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ เนื่องจากมีกำลังทหารน้อย จึงต้องอาศัยอาวุธปืนจำนวนมากเข้าต่อสู้ และก็ได้รับผลในระยะตั้น ๆ กล่าวคือ ครั้งแรกที่พม่ายกเข้าโจมตี ก็ถูกระดมยิงด้วยปืนใหญ่น้อย ล้มตายลงถึง ๕๐๐ คนเศษ บาดเจ็บอีกต่างหาก ถึงกับผู้นบัญชาการทัพหน้าของพม่าถูกจับตัวไปเพื่อลงโทษฐานปล่อยให้เสียกำลังทหารอย่างมากมายแต่เมื่อพม่าเรียนรู้ถึงยุทธวิธีฝ่ายไทย ก็ทำอุบายล่าถอยไปพักอยู่ไกลถึงปากจั่นไกลเมืองมะริด แล้วเข้าโจมตีใหม่อีกครั้งในยามที่ไทยกลับตัวไม่ทัน

ในการโจมตีครั้งใหม่นั้น พม่าใช้ยุทธวิธีใหม่ ด้วยการลำเลียงปืนใหญ่ขึ้นไปตั้งบนเนินเขาทางทิศตะวันตกของเมืองกลาง คือเขาพระแห้ว แล้วยิงลงใส่ตัวเมืองกระทำเช่นเดียวกับที่สมเด็จพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงกระทำเอาที่เมืองมะริดในศึกไทยพม่า พ.ศ. ๒๓๓๖ จนเมืองมะริดสุดปัญญาจะป้องกัน พม่าได้นำยุทธวิธีอันนี้กลับมาใช้กับเมืองกลางเป็นการตอบแทน ปรากฏตามเอกสารอ้างอิงประวัติศาสตร์ของมลายู ชื่อ โ ซาเอ็ร์ สุลต่าน เมาลานา (Syair Sultan Maulana) ซึ่งสุริวงศ์ พงศ์ไพบุลย์ ได้ปริวรรตและนำเสนอต่อที่ประชุมสัมมนาประวัติศาสตร์กลาง ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยขอนำข้อความบางตอนมาอ้างอิง ดังนี้

โ ---ฝ่ายพม่านั้นยกบุกเข้าโจมตีกลาง อย่างหนัก มีการสร้างค่ายหลายแห่ง มีการเคลื่อนค่ายอยู่เรื่อย ๆ และล้อมกำแพงเมืองกลางไว้โดยรอบ คนกลางนั้นก็ยิงปืนตอบโต้ออกจากกำแพงอย่างไม่หยุดยั้งเหมือนกัน เสียงปืนดังไกลไปถึงเอกรินาฆา (เกาะนาคา - ผู้เรียบเรียง)

กองทัพของเคดาห์ ตาลีบิง สงขลาแยกกันออกเรือไปจากเอกรินาฆา เรือของเคอมีงงเกิดวิวาทอย่างแรงต้องช่วยกันพุ่งไปที่ช่องแคบเลเฮร์ (ช่องแคบระหว่างเกาะยาวใหญ่กับเกาะยาวน้อย-ผู้เรียบเรียง) ทำให้ขบวนกองทัพเรือต้องเสียรูป ครั้นตกคืนวันศุกร์ฤกษ์ยามยามดีก็ยกกองทัพออกจากช่องแคบเลเฮร์เข้าไปใกล้ต้นดงถันมู (คือ แหลมยามู-ผู้เรียบเรียง) ระหว่างทางเรือของเคอมีงงเกิดวิวาทเหมือนเก่าอีก เข้ามีดต้องแฉะเข้าแอบอยู่เกาะปอนาฆา (เกาะนาคา-ผู้เรียบเรียง) พอใกล้สว่างก็พายเรือเข้าไปใกล้ต้นดงถันมู ส่วนกองทัพพม่านั้นพอฟ้าสว่างก็ยกขบวนไปที่ค่ายแล้วยิงปืนใหญ่เข้าใส่ก่อน เหาที่มองเห็นพมามีเรือรบ ๑๙ ลำ เป็นเรือว่างเปล่า เพราะผู้คนนั้นไปรวมกันอยู่ในค่าย พม่าสร้างค่ายห้าแห่งเรียงกันอยู่บนภูเขาและติดปืนใหญ่ไว้พร้อม กองทัพไทยยกพลไปถึงชายหาดก็ระดมยิงไปที่ค่ายพม่าแตกกระเจิง---โ

เรื่องราวตอนนี้เป็นเรื่องราวที่เมืองกลางถูกพม่ายึดครองไว้แล้ว แต่ก็แสดงถึงยุทธวิธีของพม่าที่ตั้งปืนใหญ่ไว้บนภูเขาแล้วยิงลงมา

เอกสารฝ่ายมลายูยังได้กล่าวถึงอีกตอนหนึ่ง เล่าถึงพม่าเผาเมืองกลางว่า

โ ---มลายูและสยามถอยทัพไปตั้งหลักที่ เกาะญอร์ (เข้าใจว่าเกาะยาว-ผู้เรียบเรียง) พักทัพที่นั่นได้หนึ่งวัน คืนวันนั้นก็เห็นเพลิงลุกโชติตรงกลางเมืองกลาง รุ่งเช้าเมื่อพายเรือไปที่เกาะปอนาฆา จึงทราบจากพวกกลางที่นั่นเห็นว่า พม่าเผาเมืองกลางจนเสียหายแล้ว กองทัพเรือท้อใจมาก เพราะหวังว่าจะได้รับกำลังสนับสนุนจากกองทัพบก รอกันจนนานจนถึงสี่สิบวันแล้วยังไม่มีใครมาเสปียงก็ไม่มีเพิ่มจึงจำต้องถอยตัว กองเรือนครศรีธรรมราชและข้าหลวงนั้น ขวนกันกลับโดยไม่บอกใครเลย ทำให้กองกำลังจากตาลีบิง สงขลา และเคดาห์ น้อยใจ ประกอบกับข่าวสารก็หมดและหลายคนต้องอดอยากจึงยิ่งท้อแท้หมดกำลังใจแต่พอไปถึงเกาะบัญญัติ (เข้าใจว่าเป็นเกาะสันตา-ผู้เรียบเรียง) ก็ได้พบเรือเสปียงที่นั่น เมื่อได้อาหารพอเพียงก็ยกกำลังกองเรือย้อนกลับไปเกาะเมอรูวะ (เกาะละวะ-ผู้เรียบเรียง) อีกครั้ง พยายามวางแผนหาเส้นทางที่จะเข้าไปช่วยกลาง แต่ติดขัดอยู่ที่ต้องรอกองทัพบกไปถึงเสียก่อน รอจนยี่สิบวันยังไม่มีการส่งทหารจากกองทัพบกไปถึงที่นั่น---โ

วิเคราะห์ตามยุทธนาการที่เกิดขึ้นในครั้งนี้ ก็เห็นว่า เมืองกลาง ที่ถูกพม่าทำลายลงใน พ.ศ. ๒๓๕๒ นั้น ตั้งอยู่ที่ปากตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะ คือส่วนที่เป็นโ เมืองกลางบางโรงโ มิได้ตั้งอยู่ตามปากตะวันตักเช่นที่เคยเข้าใจกันมาแต่เดิม

กล่าวแล้วว่า พม่าตีเมืองกลางเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ นั้น ได้ว่าจ้างทหารฝรั่งเศสให้มาช่วยรบด้วย ปรากฏหลักฐานตามจดหมายเหตุของบาทหลวงชาวฝรั่งเศสชื่อ มงซิเออร์ราโบ เขียนถึง มงซิเออร์เรกเดนวาลด์ ที่เกาะปิ้ง เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ค.ศ. ๑๘๑๐ (พ.ศ. ๒๓๕๓) ความว่า

โ ที่เกาะหมากคงจะได้ทราบข่าวกันแล้ว ในเรื่องที่ว่าพม่าได้เผาเมือง และเผาป้อมที่เมืองภูเก็ต ขาวนี้เป็นข่าวที่จริง พม่าได้มาล้อมเมืองภูเก็ตอยู่ ๔ อาทิตย์

ไทยกับพม่าได้สู้รบกันอย่างสามารถ ได้ล้มตายเป็นอันมากทั้งสองฝ่าย จนผลที่สุดพม่าได้แหกเข้าเมืองได้ จึงได้เอาไฟเผาป้อม ซึ่งเป็นที่พักอาศัยของชาวเกาะภูเก็ตเสียหมดสิ้น พวกชาวบ้านได้ถูกอาวุธตายบ้างก็มี พม่าได้จับชาวเมืองเป็นเชลยก็มาก แต่โดยมากพวกพลเมืองได้แตกหนีเข้าป่าหมด

ส่วนตัวข้าพเจ้านั้น ได้มาถึงเมืองภูเก็ตเมื่อวันที่เสาร์ เวลา ๒ ยาม รุ่งขึ้นได้ทราบว่าจะเกิดรบกันขึ้นแล้ว และว่าพม่าได้ลงจากเรือขึ้นบกมาแล้ว ข้าพเจ้าจึงฉวยหนังสือสวดมนต์กับเครื่องยาฤกษ์หนึ่งซึ่งข้าพเจ้ามีติดตัวอยู่เสมอสำหรับรักษาคนป่วยไข้ แล้วข้าพเจ้าก็ได้หนีเข้าไปอยู่ในป้อม ในเวลาที่พม่าล้อมเมืองอยู่นั้น ข้าพเจ้าได้พักอยู่ในป้อมตลอดเวลา และมีความหวาดหวั่นไม่หยุดเลย แต่โดยที่พระเป็นเจ้าได้ช่วยข้าพเจ้าหาได้ถูกบาดเจ็บไม่ ในระหว่างนั้นข้าพเจ้าได้เป็นอุระรักษาคนป่วยเจ็บ และเอาพระนามของพระเยซูที่ยิวสั่งสอนคนทั่วไป พระเป็นเจ้าได้โปรดให้คนเขารีด มีผู้ใหญ่ ๓ คน เด็กเล็ก ๆ ๒๐ คน ในผู้ใหญ่ ๓ คน นั้น เป็นพระสงฆ์เสีย ๒ คน ในคืนที่ข้าศึกจะตีป้อมแตกนั้น ข้าพเจ้าได้ให้น้ำมนต์แก่คนเหล่านั้นเขารีดก่อนที่พม่าได้มาในป้อม

เมืองถลาง ซึ่งดำรงความมั่งคั่งสมบูรณ์สืบกันมาไม่น้อยกว่า ๔๐ ปี นับแต่แผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี จนถึงพ.ศ. ๒๓๕๒ ต้องถูกพม่าทำลายลงด้วยกำลังพลรบมหาศาล ถึง ๑๒,๐๐๐ คน เรือรบกว่า ๒๐๐ ลำ เหลือกำลังที่ชาวเมืองเล็ก ๆ อย่าง ถลางจะสามารถต่อต้านไว้ได้ แม้จะมีอาวุธร้ายคือปืนใหญ่ ปืนหลัก และปืนเล็กไม่น้อยกว่า ๒๐๐ กระบอกประกอบด้วยเชิงยุทธการที่เข้มแข็งแต่ก็ต้องพ่ายแพ้แก่กำลังพลที่มีมาสมด้วยยุทธวิธีอันเด็ดขาดที่ไทยได้ใช้มาก่อน นั่นคือการล่าเหยียดปืนใหญ่ขึ้นตั้งไว้บนภูเขา แล้วยิงระดมใส่ลงในตัวเมืองทำลายทั้งทรัพย์สินและขวัญของทหารให้หมดสิ้นลงถึงกับต้องยอมจำนนในการศึกเพื่อรักษาชีวิตราษฎรทั้งเด็กเล็กผู้ใหญ่และคนชราเอาไว้ตามธรรมเนียมประเพณีการสงครามสมัยก่อน

พระยาเพชรศรีพิชัยสงครามรามคำแหง พระยาถลาง พร้อมด้วยครอบครัว และบริวารตลอดจนขุนนางคนสำคัญของเมืองถลาง ถูกพม่าจับตัวกวาดต้อนเอาไปยังกรุงอังวะ ตามกฎแห่งการทำสงครามแห่งสมัยนั้นเช่นเดียวกัน

ชาวถลางชั้นไพร่ ข้าทาส และสามัญชน ต่างบ้านต่างสาแหรกขาด หลบหนีทหารพม่าเข้าป่าเข้าดงไปจนเกือบจะหมดแผ่นดิน

ครั้นกองทัพไทยยกออกมาเพื่อขับไล่พม่าที่กำลังเข้ายึดครองเมืองถลางอยู่ พม่าเห็นว่าจะสู้กองทัพหลวงของไทยไม่ได้ ก็ทำการเผาเมืองถลางที่ยึดไว้นั้นเสียแล้วพากันหลบหนีกลับไป ทิ้งแต่เพียงซากเมืองถลางที่มอดไหม้ไว้ให้แก่ไทย

ล่วงถึงปี พ.ศ. ๒๓๗๐ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเห็นความสำคัญของการค้าขายและการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างแข็งขัน ทรงพระราชดำริว่า เมืองถลางเคยรุ่งเรืองและมั่งคั่งสมบูรณ์มาก่อนเนื่องจากเป็นแหล่งแร่ดีบุกที่สำคัญ สามารถทำเป็นสินค้าขายออก ที่นำผลประโยชน์มาสู่ประเทศได้เป็นอย่างดี กลับต้องมาเป็นเมืองร้างไร้ผู้คนเข้าไปทำมาหากินขุดหาแร่ดีบุกกลายเป็นป่าเป็นสันเหมือนแต่ก่อนมา จึงโปรดให้มีการฟื้นฟูขึ้นใหม่ โดยชักชวนชาวถลางเดิมที่ละทิ้งถิ่นฐานไปอาศัยอยู่ ณ ฟากฝั่งพังงา ให้กลับมาตั้งถิ่นฐานยังบ้านเดิมที่เมืองถลางอีกครั้งหนึ่งเมืองถลางจึงก่อขึ้นใหม่เรียกว่า โ เมืองถลางใหม่โ หรือ โ เมืองใหม่โ ฝั่งหลักเมืองลงในพื้นที่ราบกว้างทางส่วนเหนือของเกาะถลาง ริมคลองเมืองใหม่ ซึ่งไหลไปออกทะเลทางทิศตะวันออก บริเวณที่เรียกขานกันต่อมาว่า โ ท่ามะพร้าวโ

ระหว่างเวลาก่อนจะได้รับการฟื้นฟูใหม่นั้น บ้านเมืองแตกแยกระส่ำระสาย ผู้คนอพยพด้วยกลัวภัยพม่ากระจัดกระจายไปอยู่หลายแห่ง เช่น พังงา และกระบี่ เป็นต้น ส่วนในเมืองถลางเองนั้นมีขุนนางเชื้อสายแขกมัวร์อยู่คนหนึ่งคือ หลวงล่ำม ไม่ได้หนีออกจากเมืองถลางไปอยู่ ณ ที่แห่งใด จึงรวบรวมผู้คนเท่าที่เหลืออยู่ขณะนั้นตั้งเป็นบ้านเมืองขึ้นตามเหตุการณ์ที่จำเป็น แล้วขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งยังมีกำลังเข้มแข็งอยู่เจ้าพระยานครศรีธรรมราชจึงตั้งให้หลวงล่ำม แขกมัวร์ผู้นี้เป็นพระถลาง (เจิม) เจ้าเมืองถลาง (สุนัย ราชภัณฑารักษ์, ภูเก็ต, พ.ศ. ๒๕๑๗ หน้า ๑๕๘)

ชาวถลางส่วนใหญ่หนีออกจากเมืองถลางข้ามฟากไปทางพังงา แล้วรวมกลุ่มก่อตั้งบ้านเมืองขึ้นใหม่ที่ริมแม่น้ำพังงา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาถลางบุญคง ออกมาเป็นที่พระยาถลาง ของสุ่มรวบรวมผู้คนไว้ได้ตั้งเป็นถิ่นฐานบ้านเรือนลง ชาวถลางได้ดำรงชีวิตสืบสายเลือดถลางยังดินแดนใหม่ต่อมา รวม ๑๘ ปี (ประชุมพงศาวดาร ภาค ๒ สำนักพิมพ์ภาควิชา พ.ศ. ๒๕๐๖ เล่ม ๑ หน้า ๕๐๓)

ครั้นต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๐ ในรัชกาลที่ ๓ ได้โปรดยกเมืองถลางกลับเป็นหัวเมืองขึ้นกรุงเทพฯ ตามเดิม พระถลางเจิมก็คงจะได้เลื่อนเป็นพระยาถลางสืบต่อมา

ฝ่ายเมืองภูเก็ต พงศาวดารไม่ได้ชี้ชัดไว้มากนัก กล่าวเพียงว่า โ หลวงภูเก็ชข้างคตเป็นเจ้าเมือง แล้วได้นายศรีชายนายเวรเป็นพระภูเก็ช แล้วได้มาบิดาหลวงปลัดอุตุโ (พงศาวดารเมืองถลาง, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒ อ่างแล้วหน้า ๔๙๙)

ย้อนความไปยังปี พ.ศ. ๒๓๓๒ ซึ่งพระยาสุรราช (เทียน) ได้เลื่อนขึ้นเป็นพระยาถลาง (ตามเอกสารจดหมายเหตุเมืองถลาง ศวภ. ๓๙) ย่อมแสดงว่าตำแหน่งเจ้าเมืองภูเก็ตจะต้องว่างลง ฉะนั้นผู้จะเป็นเจ้าเมืองภูเก็ตในขณะนั้นก็น่าจะเป็น หลวงภูเก็ชข้างคต ตามที่พงศาวดารกล่าวถึง หลังจากสิ้นสมัยหลวงภูเก็ชข้างคต ก็จะเป็นสมัยของนายศรีชายนายเวรได้เป็นพระภูเก็ชสืบต่อมา สิ้นสมัยนายศรีชายนายเวรซึ่งเป็นพระภูเก็ช เมืองถลางถูกพม่าตีแตกพร้อม ๆ กับเมือง ภูเก็ตก็ถูกทำลายด้วยในช่วงแห่งความระส่ำระสายนี้ เมืองภูเก็ตจึงได้แก่บิดาหลวงปลัดอุตุ ซึ่งวิเคราะห์ตามคำให้การชาวถลางแล้วเห็นว่าไม่ค่อยจะมีผู้รู้จักชื่อเสียงเรียงนามดีนัก

เมื่อหลวงล่ำมเจิม ได้รับแต่งตั้งขึ้นเป็นพระยาถลางในรัชกาลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระยาถลางเจิม มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อแก้ว ซึ่งสุนัย ราชภัณฑารักษ์

สันนิษฐานไว้ว่า

โ ----จึงอาจเป็นไปได้ว่า เมื่อพระยาถลางเจิมได้เลื่อนเป็นพระยาถลางขึ้นกรุงเทพฯแล้ว ก็คงจะได้คิดอ่านตั้งเมืองภูเก็ตเป็นเมืองขึ้นของเมืองถลางขึ้นมาใหม่ โดยให้บุตรชายชื่อแก้วออกไปเป็นเจ้าของเมือง---โ (สุนัย ราชภัณฑารักษ์. ภูเก็ต. พ.ศ. ๒๕๑๗ หน้า ๑๖๕)

พระยาถลางเจิม เป็นคนไทยเชื้อสายแขกมัทธาษฎร์ มีความคิดอ่านโน้มเอียงไปทางทำมาค้าขายตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ซึ่งได้เดินทางจากประเทศอินเดียมาสู่ราชอาณาจักรสยาม ฉะนั้นจึงไม่เป็นการแปลกแต่อย่างใดในการที่ครอบครัวของพระยาถลางเจิม ผู้คุ้นเคยกับกิจการของบ้านเมืองถลางมาก่อน ตั้งแต่สมัยที่เมืองถลางกำลังรุ่งเรืองด้วยการค้าแร่ดีบุก จนกระทั่งเมืองถลางล่มสลายลงเพราะฝีมือพม่า จะรู้สึกซึ่งถึงแหล่งแร่ดีบุกสำคัญของเกาะถลางว่ามีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในบริเวณที่เป็นเมืองภูเก็ต คือบ้านสะปำ, บางคู, สามกอง และกะทู้

ด้วยเหตุนี้เอง จึงสนับสนุนให้นายแก้ว บุตรชายได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองภูเก็ต นายแก้วได้รับบรรดาศักดิ์ เป็น พระภูเก็จโลหเกษตราธิราช ตั้งสำนักว่าราชการเมืองอยู่กลางบริเวณอันเป็นแหล่งแร่ดีบุกมหาศาลที่หมู่บ้านในตำบลกะทู้ ซึ่งต่อมาชาวจีนได้ขนานนามใหม่ว่า โ บ้านเกิดโฮโ หรือ โ เกียดโฮโ ตามเหตุการณ์ในสมัยหลัง หมู่บ้านนี้อยู่ริมคลองบางใหญ่ ซึ่งตั้งต้นที่เทือกเขานาคเกิด ไหลคดเคี้ยวผ่านที่ราบกว้างของหมู่บ้านกะทู้, หมู่บ้านสามกอง, หมู่บ้านทุ่งคา ออกสู่ทะเลอ่าวภูเก็ตทางทิศตะวันออก เรือกำปั่นสามารถแล่นเข้าไปรับส่งสินค้าได้ตั้งแต่ปากน้ำอ่าวภูเก็ตตลอดไปจนถึงหมู่บ้านเกิดโฮโ ที่สำนักราชการของเจ้าเมืองตั้งอยู่ นับเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การตั้งเมืองในสมัยก่อนหน้านั้นมาก

ย

ย

ย ย